

CURIEUSE.
 EN MERCKINGEN
 der Byzonderste
 OOST en WEST-
 INDISCHE
 Verwonderens-waardige
 Dingen
 door
 S. DE VRIES
 III. deel 1682.

tot Utrecht
 by Iohannes Ribbins

Digitized by Google

C U R I E U S E
A E N M E R C K I N G E N

Der byzonderste

O O S T en W E S T -
I N D I S C H E

Verwonderens-waerdige Dingen ;
*Nevens die van CHINA, AFRICA,
en andere Gewesten des Werelds.*

B E V A T T E N D E

Voornaemste van alles, wat oyt Nauwkeurighs en seldsaems van deese Landen, ten opsight van der selver gelegenheyd ; gestakte der Aerde, Berghwercken, Gewassen, Zeeën, Rivieren ; Seeden en Godsdiensten der Menschen, &c. Is ondervonden en opgeteekend van een seer groote meenigte der geloofwaardigste Ooghgetuygen onder meest al de Natien in Europa.

En nyt deselve in een bequaeme Orde gebraght ; oock soo met ondersoekende als vergelijckende Redenvoeringen verhandeltd,

D O O R

S. D E V R I E S.

T W E E D E S T U C K.

U T R E C H T,

By JOHANNES RIBBIUS, Boeckverkooper in de korte Jans-
tract. M. DC. LXXXII.

Volgens
't verhael
vande Heer
Jacobus
Bontius

sigh koomd aen te vallen. Ter deeser oorfaeck gaet hy altijd bedrieg-
lijck te werck, sigh verbergende achter Hagen en Struycken, en dan
eyndlijck op de voorby-gaende Beesten overdwars aenvallende. Feyld
het hem d'eerste mael, soo geeft hy een eenige schreeuw; wijckt dan
te rugg', en gaet een streeck van 't Bosch om; loerende daer weer,
tot dat, nae sijne listige vermoedingh, de Dieren daer weer voorby
koomen. Boven dien grypt hy met syne klauwen gemeenlijck den
Roof op de Neck aen, en veld met yeder slag elck Dier, oock selfs
't aldersterckste, lichtlijck ter aerden; suyght er 't Bloed uyt, 't welck
sijn beste laefnis is, en sleept 't overige Aes in 't Bosch, om 'sigh van
't Vleesch te versaedigen. Alderlieft houd dit verblindend Beest sigh
op aen soodanige Oorden, daer het weet, dat Menschen wandelen,
welcke sulck een scharpen Reuck niet en hebben, noch oock soo snel
loopen kunnen, als de gedaghte andere Dieren.

• Niet altijd
evenwel,
maer som-
tijds eerste
die wel le-
vendigh.

Ick, gaet de gedaghte *Bontius* voort, sou bynae seggen, dat de
Tygers een slag van Katten zijn; wyl niet alleen 't Hoofd en d'an-
dere Leedematen, maer oock de Seeden en Bewoelingen met die van
de Katten gantsch wel over een koomen. De Kat doet, gelijk be-
kend is, nae de Ratten en Muysen maer eensprongh, en dood haer
te vooren met haere Klauwen, eerste deselve verblind. * Noch klaer-
der werd dit bemerckt aen de bonte gematmelde *Cyprijsche* of *Per-
siaensche* Katten, welckers Kop die van den Tyger alleins gelijk vor-
migh is.

Listigheyd
en kragt
der Tygers.

De Tygers vinden sigh met groote hoopen in soodaenige Bosschen,
welcke dicht aen de vlietende Wateren leggen; op dat, wanneer de
Dieren daer heenen koomen om te drincken, sy heymlijck uyt haere
verborgene plaetsen voortsprongen, en eene der selver verschuuden.
D'andere Beesten is eengeweldige vrees voor den Tyger ingebooren,
wegens sijne verschrikelijcke wreedheyd. Derhalven noemen de
Javanen hem niet onbillijck *Radia Ousang*, Koningh des Woods.
Syne sterckte is ongelooflijck groot: Want hy treckt eenen van hem
gedoodeden Buffel, wel driemael grooter als hy selfs, met sigh nae 't
Bosch, soolicht als een stuckje hout.

Wonder-
lijcke
sterckte
eens Ty-
gers.

De Heer *Generaal Petrus Carpentier* heeft voor de Tygers rondom de
Bosschen eenige Vallen laeten stellen, 'saem geslaegen van dichte en
geheele-Balcken; in welke een Bock was vast gebonden, die den
Tyger door sijn gebiter sou aenlooken. By-geval gebeurden't, dat
eenen seer grooten uyt deese Dieren daer in quam; die, soo haest hy
bemerckte gevangen te zijn, de Balcken (schoon met Rercke ylere
Nagelen vast aen malkander geheght) met sijne Klauwen en Poten
van malkander ruckte. Dus ontquam hy 't, sonder den Bock eenigh
leed toegevoeghd te hebben; wyl hem indeese Gevanecken buyten
twijffel d'ectens-lust vergaen was.

Plinius en

Tot dus verr' de Heer: *Bontius*. Maer soo wy de saeck een weynigh
dieper

dieper willen naedencken, men sal, onses oordeels, bevinden, dat *Plinius* en andere Oude Schryvers 't geense geseght hebben, lichtelijck fouden konnen beweerden tegens deesen, niet op foodaenigh een wijs, als de *Jesuit Casparus Schotus* in sijne *Physica Curiosa* de saeck soeckt te bemiddelen; naementlijck, dat veellight de *Javaensche* Tygers, van welke *Bontius* handeld, langsaemer te voet zijn, als d'andere foorten; want sulcks is een noch ongewis vermoeden: Maer veel meer aldus; dat sy de Pijl-snelheyd des Tygers verstaen van even detelve gewinde Sprongen, die hy nae andere Dieren doet. Verder kondense *Bontius* gevoeghlijck antwoorden, of schoon de Tygers in 't gemeen langhsaem gaen, soo volghd daerom geenssins, datse niet, als de begeerte tot' Buyt of Wraeck haer aendrijfd, snel ghenoech fouden konnen loopen. Veele Dieren, als Katten en Geyten, hebben desgelijcks een langhsaemen gangh, doch als 't haer behaeghd, of noodigh is, konnense gewind genoegh voortsnellen. Indien oock den Tyger geenen vaerdigen Voetganger was, hoe sou hy dan sijne Beleedigers, of Jongen-rovers, soo veele Mylen weghs geduerigh konnen vervolgen? Ten derden kondense verwerpen d'oorfaeck welke *Bontius* geeft, waerom de Tygers niet soo geerne andere Dieren, als wel de Menschen aengrypen, en met sommige nieuwe Schryvers beweerden, dat sulcks andere redenen kan hebben. Eerst, om dat haer 't Menschen-vleesch alderbest smaect. Ten tweeden, om dat veele der andere Dieren, als Buffels, Wilde Swynen, e. s. v. haere Huyd een tijdt langh vry scharper konnen verdeedigen, als de Menschen, welke de Natuer geen Wapenen heeft aengeschapen. Ten derden, alhoewel de Tyger niet in eenen toght soo snel loopen kan als een light Hart, noch soo langhdurend als een daer heenen galopperend Paerd, soo kan 't echter in een korte ren den Buffel of 't Paerd in gewindheyd wel overtreffen: Maer vermits meenigh Pijl-snellopend Dier, ten Voorbeeld, een Kat, gemeenlijck nae een korten af-geleyden wegh rusten moet, doch stracks daer nae weer aen-set, soo is 't geen wonder, dat d'andere ter voet vaerdige Dieren, die sonder rusten geduerigh voort-loopen, den Tyger konnen ontcoomen. Ten vierden, wanneer dit Dier in den eersten, tweeden of derden sprongh (want uyt andere Schryvers is bekend, dat hy niet alleen eenmael, maer wel twee of driemaal nae malkander springht) gemist heeft, soo is 't niet vreemd, dat een Hart, of snel Paerd, hem ontloopt, wyl foodaenige sprongen, wegens de Blixem-snelheyd, den Tyger aldermeest vermoeyen; en d'andere Beesten derhalven hier door voordeel bekommen, om hem t'ontvlieden. Noch meer andere oorfaecken soumen konnen by brengen.

andere Schryvers,

Gewaghtmaeckende van de snelheyd der Tygers,

Voorgesproocken, tegens D. Jacobus Bontius,

Met verscheyden redenen.

Ondertusschen blyckt uyt 't gehoorde Bericht van *Bontius* soo veel, Overeendat tusschen d'Oost-Indische en Mexicaensche Tygers in dit stuck geen koomingh onderscheyd valt: Maer uyt mayne daer by gevoegde woorden, dat so der Oost-wel

Indische
en Mexi-
caensche
Tygers.

wel den *Mexicaenschen* als den *Javaenschen* Tyger voor seer snel te houden is; in aenmerckingh van haere geswinde sprongen, en de verre naevolgingh haerer beroovers; schoonste, wanneer het den Jager geld, tot veele reysen toe, door een kleyn rust, of langhsaemer gangh, den loop weer herhaelen.

Vriend-
schap tus-
schen de
Tygers en
Rhinoce-
ren.

Aenmercklijck is 't geen den gedaghten *Bontius* daer by doet, te weten: Ter welcker plaets de *Rhinoceros* of Neus-hoornen sich onthouden, dat daer oock gemeenlijck de Tygers woonen; en datmen haer meest by malkander daer heenen siet gaen. Als *Bontius* de *Javanen* nae d'oorsaeck hier van vraeghde, soo gavense dese volgende, welke niet geheel te verwerpen is. Vermits de Vleesch-eetende Tygers, wegens haere vraetigheyd, alles in-slocken, soo moeten in haere Magen veel onverdouwlijcke Voghtigheden ontsaen. Doch de Neus-hoorn eet maer alleen Kruid: Derhalven volghd en begeleyd de Tyger hem, om synen Mist tot Artzeny te gebruycken: Even gelijk de Hondert Gras, andere Dieren andere Kruiden tot Medicijn nuttigen.

Doch de
selve is
maer alleen
geveynsd,

Bontius houd dit niet voor ongelooflijck, nadien hy selver heeft waer genoomen, dat tusschen beyde deese malkander vergeselschap-pende Dieren maer een geveynsd Schyn-vriendschap is: *Wijl 't Wijfje der Rhinoceren*; haer jongh Veulen by haer hebbende, den Tyger niet ontrent haer wou laeten gaen. Als hy oock eens buyten de Stadt *Batavia* aen den Oever der Rivier gingh wandelen, om d'aengenaeme aldaer aen de Water-kant wassende Kruiden en Planten te bechouwen, heeft hy een jongen Neus-hoorn aen den gedaghten Oever vinden leggen, welke de Heupen af-gebeeten, en met klauwen afgescheurd waren, alhoewel hy noch leefde, en een seer jammerlijck getier maecte. *Bontius Javaensche* Dienaren oordeelden, dat dit buyten twyffel van een Tyger was gedaen. Böven dien sien deese Dieren, wanneer se t'saem gaen, malkander seer scheel aen, gruntsen, en rimpelen de Muyl tegens een; 't welck gewisselijck geen teeken van vriendschap kan zijn.

Volgens de
waerneem-
mingh van
Bontius.

Men kon haer derhalven doen dienen tot een goed *Emblema* of Sinnebeeld des misvertrouwens, 't welck de *Javanen* geduerigh tegens malkander hebben: *Wijl deese Natie* soo gantsch arghwaenigh is, datse haer' eygene Kinderen (om te swygen van Broeders en Bloed-varianten) niet vertrouwen.

Sinne-
beeld.

Welck van
beyden
stercker is,

Bontius twyffeld oock, welck van beyde deese Dieren, een Leeuw of een Tyger, stercker is: In aenmerckingh, dat d'eerste, welke hy in *Africa* by 't Hoofd dergoede hoop heeft gesien, veel kleynder waeren, als deese *Javaensche* Tygers. Daer benevens treckt hy aen de Versien van *Martialis*, waer in verhaeld werd, op wat voor een wijs een tammen Tyger een wilden en grimmigen Leeuw heeft verscheurd.

Maer

Maer of wel de *Mexicaenſche*, oock de *Javaanſche* Tyger, een Een Tyger Leeuw ſoumogen vermeerſteren, ſoo werdt echter in 't gemeen de of een Leeuw ſtercker geacht als de Tyger. Gelyck dan den van *Bonnius* Leeuw. aengetrockenen *Poët Martialis* ſulcks ſelver te kennen geeft, vermits hy 't gedaghte Voorbeeld als yet ſeldſaems verhaeld, en aen 't eynd uydrucklyck ſeght, dat de Tyger ſigh in 't wilde Woud ſoo veel niet ſou durven verſtouten. Dus klingcken ſyne Verſen.

*Lambere ſecuri dextram conſueta magiſtri,
Tigris, ab Hyrcano gloria rara jugo;
Sava ferum rabido laceravit dente Leonem.
Res nova non ullis cognita temporibus,
Anſa eſt tale nihil, ſylvis dum vixit in altis
Poſtquam inter nos eſt, plus feritatis habet.*

Verſen
van den
Poët Mar-
tialis,

Naedien de *Poët* ſeghd, dat het wat nieuws en yets ongehoordt is, Aengetroc- ſoo volghd immers daer uyt, dat hy den Leeuw in 't gemeen voor des ken en o- Tygers meeſter houd. Voor mijn deel, 'k verwonder my over dit verwoogen geval ſoo ſeer niet, als wel over de dappere, of veel meer vermeetene daed eens Menſchen, waer van den meer-gedaghten *Bonnius* mel- dingh doet by 't beſluyt van ſyne Beſchryvingh der Tygers.

Eenen heeft in ſynen tijd ſigh met ſijne linckerhand gemaect aen Vernee- een Tyger, die ſijne kaecken wijd open geſpalckt hield; greep hem ten-koene; by de tongh, en ſneed hem met een breed Mes den buyck op, ſoo dat daed eens hy ſtierf. Of 't een *Hollander*, of *Javaner* was, die deeſe daed ver- Mans rightede, vermeld onſen Schryver niet.

't Sy van wat voor een Land-aert hy geweest is, ſeyde *Angelot*, men Tegens een moet hem houden voor een onvertſaeghd Man, en een dapperen Tyger. Waegh-hals: Dien de grote *Mogal* veellight noch vry grooter Eer ſou aengedaen hebben, als hy deed den voor-heenen gedaghten *Geyli Chan*, welcken van hem ten Hertogh wierd gemaect, om dat hy een Tyger met ſijn Swaerd had verſlaegen.

Neen, hernam *Sinebald*, ſoodaenigh een geluck is deeſen niet Bedene- weervaeren. In tegendeel heeftmen hem nae eenige Jaeren een kingh. Hooghte doen opklimmen, van welke hy met een Strop weer afviels vermits by van de *Hollanders* nae de vyanden was over-gelooopen: Hier uyt is te ſien, dat het een groter Konſt is d'ondeugden, als Tygers en Leeuwen t'overwinnen.

Gewiffelijck is dit waerachtigh, antwoordede *Angelot*. Doch ick Dol-koen- vermoede, dat het een *Javaner* is geweest; want onder dit volck vind- heyd der men vermeetene dol-koene lieden, die dickmael gantsch vertwijfeld Javaners. op Menſchen of Beefſten los gaen: Jae niet ſelden door haer' eygene wonden ſigh een Deur maecken, om door deſelve by haer' haters te

N n n n n n

koomen,

koomen, vermitsse door Spiessen en Swaerden loopen, alleen om haeren Vyand op de Huyd te dringen. Maer wy hebben de Heer *Floris* van de *Mexicaensche* Tygers af-gebraght. Veellight had hy noch yets meer daer van willen seggen.

* * * * *

Braziliaensche Tygers van verscheyde soorten.

VAn de Tygers in *Mexico*, begon *Floris* weer, had ick niets verder te sprecken, maer van de *Braxiliaensche* noch 't een en 't ander, 't welck uwe aenmerkingh waerdigh is. In de Bosschen des Gewelsts *Brazil* onthouden sich meenigerley slagh van Tygers, en enige van grooter, andere van kleyner aert. De grootste en alderwreedste laetmen loopen, sonder deselve 't eeten, maer men is wel te vreden, van deselve niet gegeeten te worden. De kleyne, welcke men ter Spysse gebruyckt, noemen de *Portugeezen* in 't gemeen *Onsa*: Doch by d'Inwooners voerense verscheydene Naemen, gelijkke dan oock zijn van verscheydene soorten.

Tyger-slaght, genoemd *Jaguara*.

't Eene slagh werd geheeten *Jaguara*. Is soo groot als een *Wolf*; de Kop dick, en die van de Katten gelijk, even als oock den Baerd van d'oogh-brauwen. D'ooren vallen kort rond, gelijk Katten-ooren. De Beenen apen desgelijcks de Katten nae: De voeten zijn breed; doch de voorste breder en dicker als d'achterste. Yder Tee (welcke, vijf in getal, en even soo gesteld zijn als die van de Katten) heeft een kromme, halve-Maen-vormige en geweldige: scherpe Klauw; welke dit Dier in treckt en verberghd, gelijk de Katten gewoon zijn te doen. Maer wanneer 't een Roof fiet te bekoomen, weet het dit Geweer haest te gebruycken. De Tand en gantsch zwart. D'oogen blauw en glinsterende, insonderheyd by nacht; wanneer men deselve fiet vlammen gelijk een vyer. De Straert is gelijk die van de Katten. Op de huyd staen korte geelachtige Hayren; overal cierlyck beworpen met swartachtige bonte plecken. Aen de Jonge vindmen 't *Hayr* langer, en een weynigh gekruysd, gelijk *Schaeps-wol*.

Gestalte, en grimmigheyd.

't Is een seer grimmigh Dier, beyde van Menschen en Beesten seer hoogh te vreesen. Wanneer 't sijnen bekomenen Roof verflind, steekt het den Kop seer diep in 't opgescheurde lichaem; en slockt sonder ophouden, sonder 't selve in stucken van een te rucken, gelijk ander Vleesch-eetende Dieren doen. 's Nachts maect het een seer groot geschrey, huylende gelijk een hongerigen Hond. Om voor haeren aenval in 't duyster verseeckerd te zyn, soo behoefd men maer alleen een brandend Hout, of een Lont, of eenigh ander Vyer in de hand te hebben; want dan sullense terstont de vlucht neemen. Even 't selve

Hoe 't met den bekomenen Roof handeld.

word

word oock geſfeld tot een middel om de Wolven te doen wegh loopen.

't Andere ſlagh werd geheeten *Jaguarete*. Deefen Tyger heeft een Ander Ge-
nerley geſtalt met den *Jaguara*. Is ſoo groot als een jongen een-jaerigen ſlagh, ge-
gen Stier, volgens de ſtellingh van *Marckgravius*. Doch *Piſo* ver-
gelijckt al de kleyne Tyger-Geſlaghten in grootte by een Wolf. De
Hayren zijn kort, gliakterend, ſwart, met een ſchaduw-verwe ver-
menghd. Den Balgh is beſprickeld met kool-ſwarte pleckjens, op
meenigerley wijs, even gelijk aan de voorigs ſoort. Deefen Tyger
is noch grimmiger als den eerſt-genoemden.

Ten derden vindmen noch 't Geſlaght *Ciguacuayana*; in grootte en Derde.
gedaente met den *Jaguara* gantschlijck over-een-koomende; doch ſlagh Cu-
alleen in verwe van den ſelven onderscheyden. 't Hayr is kort, ge-
lijck dat van den *Jaguarete*, doch Rhee-verwigh, alhoewel wat ligh-
ter, en wat meer nae 't Geel treckende; op den rugg' wat don-
kerer; onder de Kin en Buyck wit-aghrigh. Syne wreede grimmig-
heid is niet minder als die van d'andere. 't Vleeſch eetmen, ſoo wel
als dat van beyde de voor-gedaghte ſoorten: Doch dit laetſte ſou 't ge-
fondſte zijn.

De Heeren *Brazilianen*, ſeyde *Donatiaen*, moogen eeten dat het Deefe Ty-
haer wel bekoom: Wat my belanghd, 'k wil hier op haer Gaſt niet gers wor-
zijn; maer mijn deel haer geerte ſchencken. den niet al-

Evenwel kan ick u verſceekeren, hernaem *Floris*, 't Tyger-vleeſch leen van de
ſoo een heerlijke Spys te zyn, dat niet alleen de *Brazilianen* en wilde *Brazilia-
Tapuyers* ſigh daer meê vrolijk maecten, maer oock meenigen *Euro-
paer* de vingers daer nae leckt, wanneer hy magh toetaſten aen de Ty-
gers, welcke een geel geſprickelde Huyd hebben. Wy houden deefe
koſt daer even ſoo goed als 't beſte Kalſs-vleeſch.

Veelight, liet *Sinebald* ſigh hooren, mach 't ſoo goed van ſmaeck; Maer oock
maer daerom ſal 't evenwel ſoo gefond niet zijn. Hier werd my in-
daghtigh 't geen uwen Genees-geleerden *Guilielmus Piſo* ſchrijfd; te
weten, dat hy 't ſelver geproefd, en met de hooghſte verwonderingh
bevonden heeft, dat generley Wildbraed beeter ſmaeck kan heb-
ben. Niettemin heeft hy altijd ſijne goede Vrienden, inſonderheyd
de geene, welke ſiecklijck waeren, geraeden, ſigh van deefe Spys
'onthouden; of immers niet dickmael daer van t'eeten, vermits alle
Dieren en Vogelen, ſigh van bloed geneerende, hitſigh Bloed
maecten.